

13. Шапран Н. Розміщення акцій українських компаній за кордоном: сучасні реалії / Н. Шапран // Цінні папери України. – 2010. – № 28 (622). – С. 30-31.

14. Шелехов К. В. Переваги первинного публічного розміщення акцій (IPO) як інвестиційного інструменту залучення капіталу виробничим підприємством [Електронний ресурс] / К. В. Шелехов, А. О. Тарасенко // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>

15. Школьник И. А. Опыт и перспективы украинских компаний по выходу на IPO / И. А. Школьник, С. В. Червякова // БИЗНЕСИНФОРМ. – 2010. – № 11. – С. 183–185.

16. Executing a successful IPO [Електронний ресурс] // PricewaterhouseCoopers. – Режим доступу: https://www.pwc.com/en_GX/gx/audit-services/publications/assets/executing-a-successful-ipo.pdf.

17. EY's guide to going public [Електронний ресурс] // Ernst&Young. – Режим доступу: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Ernst_and_Young_guide_to_going_public/\\$FILE/Guide_to_Going_Public.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Ernst_and_Young_guide_to_going_public/$FILE/Guide_to_Going_Public.pdf).

18. Preparing for an IPO [Електронний ресурс] // KPMG. – Режим доступу: <http://www.kpmg.com/CN/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/Preparing-IPO-201109.pdf>.

Надійшла до редколегії 06.04.15

Д. Баюра, д-р екон. наук, проф.,

Д. Сытенко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

IPO КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТИТУТ И ПРЕДПОСЫЛКА КОРПОРАТИВНОЙ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ КОМПАНИЙ

Охарактеризованы ключевые факторы инвестиционной привлекательности агропромышленного сектора Украины и необходимость финансирования его развития за счет использования IPO. Раскрыта сущность, преимущества и недостатки IPO. Определены направления и соответствующие меры по корпоративной реструктуризации предприятий при подготовке к IPO.

Ключевые слова: IPO; агропромышленные предприятия; корпоративная реструктуризация; корпоративное управление; стоимость предприятия.

D. Baiura, Doctor of Sciences (Economics), Professor,

D. Sytenko, PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

IPO AS AN EFFECTIVE INSTITUTION AND A PRECONDITION OF CORPORATE RESTRUCTURING FOR AGRICULTURAL COMPANIES

The key factors of investment attractiveness of the agricultural sector of Ukraine and the need to finance its development through the use of the IPO are analyzed. The main advantages and disadvantages received by any company after passing the IPO are demonstrated. The analysis of the results of the IPO of agricultural enterprises of Ukraine is conducted. Such areas of corporate restructuring as organization of a new corporate structure, bringing system of a corporate governance to the principles of OECD, increased transparency of financial – economic and not financial reporting, optimization of financial management and business process, and also appropriate measures for each of these areas in order to ensure an effectiveness of the IPO are proposed.

Keywords: IPO; agricultural companies; corporate restructuring; corporate governance; enterprise value.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 5(170): 23-28

УДК 330.3:378.1

JEL A20, L 15

DOI: [dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2015/170-5/4](http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/170-5/4)

І. Каленюк, д-р екон. наук, проф.

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, Київ,

О. Куклін, д-р екон. наук, проф.

Черкаський державний бізнес-коледж, Черкаси

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Узагальнено сучасні наукові підходи до розуміння сутності та проявів ризиків у сфері вищої освіти. Обґрунтовано необхідність формування освітнього ризик-менеджменту. Розкрито актуальність і зміст створення освітньо-наукових кластерів у системі освітнього ризик-менеджменту. Проаналізовано умови створення регіонального освітньо-наукового кластеру в Україні.

Ключові слова: освітні ризики; глобалізація; університети; освітньо-наукові кластери; освітній ризик-менеджмент.

Вступ. Забезпечення розвитку системи вищої освіти в умовах складного невизначеного, швидко змінюваного зовнішнього середовища потребує нових інноваційних підходів до її організації та управління. Виклики, що стоять перед українською вищою освітою, є серйозними і визначаються як загальносвітовими тенденціями, так і специфічними умовами нашого сьогодення. Під впливом таких викликів, як глобалізація та поширення інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) відбуваються зміни у всіх сферах життєдіяльності суспільства, у тому числі і в системі освіти. Вітчизняна система освіти, поруч із глобальними ризиками, стикається із численними внутрішніми загрозами, до того ж, – непередбаченими викликами політичного характеру.

В такій ситуації сучасна освіта потребує системи менеджменту, орієнтованого на передбачення та врахування всіх можливих викликів та загроз, що носять радикальний характер та потребують кардинальних змін. Своєчасний ґрунтовний аналіз усіх викликів і ризиків має ставати основою вироблення продуманих ґрунтовних рішень та реалізації їх у державній освітній полі-

тиці. Справжній інноваційний, проривний розвиток вітчизняних університетів та всієї системи в цілому можливо забезпечити лише тоді, коли ми будемо діяти напередження, а не в режимі швидкого реагування на раптові події. Зрозуміло, що адекватна реакція на численні внутрішні та зовнішні сучасні виклики має будуватися на їх розумінні та ґрунтовному осмисленні. Управління освітою має бути спрямоване на зміцнення системи, на посилення її потужності та гнучкості у відповіді на сучасні й майбутні ризики. Важливими аспектами такого управління є: пошук ефективних форм організації освітньо-наукової діяльності у взаємозв'язку з підприємством, розширення фінансової бази поруч із підвищенням автономії навчальних закладів, забезпечення інноваційного характеру розвитку вітчизняної освіти і науки. У країнах світу відбувається активний пошук дієвих механізмів співпраці освіти, науки і бізнесу, серед яких ефективним вважається і створення освітніх кластерів.

Метою статті є обґрунтування необхідності формування такого напрямку економічної науки, як освітній

ризик-менеджмент та особливостей створення освітньо-наукових кластерів у системі інструментарію управління освітніми ризиками. З огляду на визначену мету завданнями статті виступають: дослідження сутності та форм прояву освітніх ризиків, системи управління ризиками в системі освіти, розкриття сутності й особливостей освітньо-наукових кластерів у системі освітнього ризик-менеджменту.

Огляд літератури. В економічній теорії і практиці поширеним є сприйняття ризиків у контексті можливих втрат при здійсненні підприємницької діяльності: втрати прибутку, інвестицій, капіталу тощо. Основи для такого розуміння були закладені ще представниками класичної (Дж. Мілль, Н. Сеніор) та неокласичної школи (А. Маршалл, А. Піру). Дж. Кейнсом було введено поняття "схильність до ризику". Підґрунтям сучасної теорії ризиків стали праці Дж. Неймана та О. Моргенштерна, в яких обґрунтована ними функція корисності визначає такі поведінкові характеристики, як схильність, неохочість і нейтральність до ризиків. Сучасна економічна наука суттєво просунулася як щодо оцінки та управління ризиками (В. Альгін, І. Балабанов, В. Буянов, В. Вітлінський, Г. Марковіц, О. Устенко), так і в напрямі дослідження специфіки управління ризиками в певній сфері: аграрному секторі (В. Чепурко), інноваціях (Т. Васильєва, П. Микитюк, С. Онишко), корпоративному секторі (Р. Брейлі, В. Євтушевський, Ф. Модільяні, В. Юрчишина), логістиці (Г. Бродецький, Н. Короленко), туризмі (Н. Гузь, С. Рекунова), фінансовому секторі (Г. Панова, О. Шапкін) тощо [1]. Разом із тим, посилення нестабільності сучасного економічного розвитку вимагає розширення підходів до всіх нових сфер економічної діяльності, у тому числі і таких важливих, з точки зору забезпечення суспільного прогресу, як система освіти.

Потребують серйозного дослідження і сучасні умови функціонування сфери освіти задля вироблення нових підходів щодо її управління та організації, які б посилювали систему та її стійкість стосовно численних ризиків. Реалізація кластерного підходу як засобу підвищення інноваційності та конкурентоспроможності галузей економіки і підприємств набула особливого поширення ще в кінці 90-х рр. минулого століття (М. Портер). Зростання значення інноваційних чинників у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки стало основою поширення кластерного підходу і на такі сфери, як освіта і наука, що обумовлює актуальність та необхідність подальшого теоретичного і практичного опрацювання цього феномену.

Методологія дослідження. Представлена стаття є результатом багаторічних досліджень у рамках наукової школи економіки освіти, презентованої авторами. Отримані результати та пропозиції базуються на використанні принципу єдності теорії і практики, прогнозуванні розвитку економічних процесів, методу наукової абстракції. Для досягнення мети й поставлених завдань були використані наступні методи наукового дослідження: системно-структурний аналіз економічних явищ і процесів (при визначенні сутнісних та структурних характеристик освітнього ризик-менеджменту); системно-функціональний та синергетичний (при визначенні регіонального освітньо-наукового кластеру); експертних оцінок і прогнозний (при визначенні поточних та майбутніх тенденцій її розвитку); статистичний метод (при оцінці потенціалу регіональної системи освіти).

Основні результати. Усвідомлення феномену освіти в якості суспільного блага змішаного типу розширює поняття освітніх ризиків за межі традиційного сприйняття їх тільки в якості втрати підприємницького доходу. Особливістю освітніх ризиків можна назвати те, що во-

ни можуть не нести прямих фінансових втрат, а більше проявляються як загрози таких втрат у довгостроковому періоді. Тим не менше, актуальним є формування напрямку освітнього ризик-менеджменту, метою якого є налагодження процесу прийняття управлінських рішень на різних рівнях (навчального закладу, регіону, підгалузі, галузі освіти в цілому), спрямованих на зниження ймовірності несприятливих процесів та мінімізацію можливих втрат.

Втрати в освіті можуть бути більш глобальними внаслідок її стратегічного значення для прогресу суспільства: низька якість підготовки кваліфікованих кадрів, слабкість формування особистісних і ціннісних рис людських ресурсів, недостатність забезпечення інноваційного розвитку країни, програшні позиції в міжнародній конкуренції тощо.

Освітні ризики – це виклики або загрози для функціонування та розвитку системи освіти такого ступеню, що можуть призвести до значних втрат. Економічні втрати в освіті: вивільнення значної частини висококваліфікованого персоналу, закриття навчальних закладів, різке зменшення контингенту учнів та студентів, зменшення або втрата фінансових ресурсів. Соціальні втрати: посилення процесів соціальної селекції та послаблення функції соціальної мобільності, значні диспропорції на ринку праці: безробіття висококваліфікованих працівників, низький рівень оплати праці тощо. Педагогічні втрати: неефективність системи освіти, недостатній рівень загальної освіченості або компетентності випускників. Політичні втрати: відсутність престижу національної системи освіти через її неефективність або корумпованість, низькі показники в рейтингах, непривабливість системи освіти для іноземних студентів тощо.

Всю сукупність можливих ризиків в освіті можна структурувати наступним чином: зовнішні та внутрішні ризики; політичні, правові, економічні, соціальні, демографічні та інші ризики; ризики, пов'язані з параметрами якості або достатності ресурсів (рівень підготовки й кількість абітурієнтів, якість та кількість персоналу, якість менеджменту, якісні й кількісні показники матеріально-технічної бази, достатність ресурсів для розвитку, якість маркетингу тощо).

Широта та складність можливих ризиків в освіті обумовлюють необхідність здійснення ризик-менеджменту на різних рівнях в освіті: мікрорівні (навчальний заклад), регіональному рівні (область чи район), мезорівні (всієї галузі освіти чи підгалузі, наприклад, – вищої освіти), макрорівні (національна система освіти), метарівні (рівень міжнародних інтеграційних чи регіональних систем освіти, наприклад, – європейська система освіти). На кожному із цих рівнів управління ризиками має свою специфіку, визначену гостротою прояву загроз. Так, наприклад, для окремого навчального закладу критичною є кількість можливих вступників. На більш високому рівні – регіону, галузі чи країни – ця критичність може бути знижена за умов реструктуризації та пошуку більш оптимальних способів організації освітньої діяльності. У даній статті звертаємо увагу на одну з можливих форм, яка б дозволяла, з одного боку, зменшити гостроту сучасних проблем і можливих ризиків, а з іншого – посилювала б систему за рахунок забезпечення синергетичної єдності всіх складових. Такою формою організації освітньої діяльності ми вважаємо освітньо-науковий кластер, який дозволяє посилити спроможність навчальних закладів виконувати свої функції в сучасних умовах, забезпечувати високу ефективність і конкурентоспроможність системи освіти в її тісній взаємодії з бізнесом та економікою.

Освітньо-науковий кластер (ОНК) – сукупність взаємопов'язаних закладів загальної та професійної освіти, наукових закладів, підприємств за певним принципом (регіональним, галузевим, програмно-цільовим тощо) та їхньої взаємодії з метою отримання синергетичного ефекту від об'єднання в єдину систему й досягнення цілей формування конкурентоспроможної ефективної системи підготовки кваліфікованих людських ресурсів і наукових досліджень для потреб регіональної та національної економіки. Світова практика доводить доцільність створення освітніх кластерів двох основних типів: на регіональному та галузевому рівні, кожен із яких виконує свої специфічні завдання.

Так, регіональний освітньо-науковий кластер – сукупність взаємопов'язаних закладів загальної та професійної освіти, наукових закладів, підприємств регіону та їх взаємодії з метою отримання синергетичного ефекту від об'єднання в єдину систему й досягнення цілей формування конкурентоспроможної ефективної системи підготовки кваліфікованих людських ресурсів і наукових досліджень для потреб регіональної економіки. Стратегічною метою створення регіонального освітньо-наукового кластеру виступає забезпечення єдиного освітньо-наукового простору в регіоні як основи формування конкурентоспроможної ефективної системи підготовки кваліфікованих людських ресурсів і наукових досліджень для потреб регіональної економіки, тобто власне посилення економіки регіону.

В свою чергу, галузевий освітньо-науковий кластер – сукупність взаємопов'язаних закладів загальної та професійної освіти, наукових закладів, галузевих підприємств та їх взаємодії з метою отримання синергетичного ефекту від об'єднання в єдину систему і досягнення цілей формування конкурентоспроможної ефективної системи підготовки кваліфікованих людських ресурсів і наукових досліджень для потреб конкретної галузі економіки. У стрімко мінливому сучасному світі система вищої освіти об'єктивно має ставати більш масовою, креативною, динамічною. Саме тому вища школа потребує реформ – ефективних, професійних і зрозумілих для українського суспільства. Таких реформ, які зможуть створити організаційно-економічні передумови для ефективного виробництва нових знань, комерціалізації інновацій, що у свою чергу приведе до економічного розвитку окремих регіонів і країни в цілому.

В Україні оголошено про проведення реформи вищої школи, прийнято новий Закон України "Про вищу освіту" [2] і план його імплементації, представлений проект Стратегії реформування вищої освіти до 2020 р. [3], проводиться загальна інвентаризація (на основі акредитаційних процедур) вищих навчальних закладів, вносяться зміни до Державного бюджету 2015 р. Кінцевою метою є модернізація національної мережі вишів через їх об'єднання, укрупнення і ліквідацію інституційно неспроможних закладів. На думку авторів реформи, це сприятиме появі потужних регіональних дослідницьких університетів, інтегрованих у світовий та європейський освітньо-науковий простір. Доцільність такої ініціативи в регіонах зрозуміла: у більшості університетів скорочується контингент студентів, дублюється підготовка фахівців, витрачається значний державний фінансовий ресурс на їх утримання, не підвищується конкурентоспроможність випускників університетів на вітчизняному та європейському ринках праці.

У 2014 р. мережа ВНЗ України налічувала 803 заклади, у тому числі 325 – III-IV рівнів акредитації та 478 – I-II рівнів акредитації. Із них у державній власності знаходиться 215 навчальних закладів III-IV рівн. акредит. і 200 – I-II рівн. акредит. Для порівняння – кількість

державних університетів становить: у Франції – 78, Італії – 65, в Іспанії – 47. Цікавою є польська статистика: отримання вищої освіти 2 млн студентів забезпечують 131 державний і 326 недержавних ВНЗ. У тому числі 41 державний університет розташований у 16 містах Польщі. У нашій країні поступово відбуваються процеси оптимізації мережі: скорочується кількість ВНЗ, відомчі заклади передаються до Міністерства освіти і науки. Разом із тим, варто наголосити на тому, що кількість ВНЗ не може бути самоціллю. Адаже не наводяться аргументи та в результаті не зрозуміло є позиція Міносвіти, що обов'язково має бути скорочена кількість вишів.

Уявляється, що ключовими завданнями оптимізації мережі ВНЗ мають бути наступні: створення університетів світового рівня (декількох, їх не може бути багато), формування потужних регіональних університетських центрів (з урахуванням специфіки економіки регіону), посилення автономії та конкуренції між закладами. Кожен із цих напрямів потребує своїх досліджень. У даній статті зупинимося власне на одному з них, а саме – проблемах удосконалення організації вищої освіти в регіонах.

Очевидно, що ця проблема потребує нової концепції розвитку регіональних систем вищої освіти як складової частини формування та забезпечення розвитку національної інноваційної системи. Складно не погодитися з автором "Теорії економічного розвитку" Йозефом Шумпетером: "Поставте в ряд стільки поштових карет, скільки забажаєте – залізниця у Вас при цьому не вийде" [4]. У той же час зазначимо, що реформування вищої школи може йти не тільки шляхом жорстких організаційних заходів: об'єднання, укрупнення, ліквідації. Світова практика накопичила значний потенціал абсолютно різних стратегій інноваційного розвитку вищої освіти. На нашу думку, досить перспективним для українських реалій може стати і створення таких новаторських форм, як освітньо-наукові кластери. Створення регіональних дослідницьких університетів у рамках таких кластерів дозволить їм розвивати свою діяльність на основі інноваційного академічного підприємництва. Відсутність болісних і стресових трансформацій дозволить збільшити синергетичний ефект від об'єднання зусиль усіх навчальних закладів, а орієнтація на регіональний економічний потенціал сприятиме ефективному розвитку в регіонах соціально-економічної та гуманітарної сфери, а також підприємницьких структур.

Важливими передумовами формування ефективного освітньо-наукового кластера (ОНК) виступає наявність потужного регіонального дослідницького університету, а також тісний взаємозв'язок із стратегічною соціально-економічною політикою в регіоні. Стратегія розвитку ОНК може бути успішною тільки в комплексі зі стратегією регіонального розвитку області (на період до 2020 р.), тільки така єдність забезпечить випускникам освітніх установ робочі місця. В її основу має бути покладено твердження професора Еріка Райнерта про те, що стратегія розвитку освіти може бути успішною тільки в комплексі із промисловою політикою, при якій освіченим людям надаються робочі місця, як це сталося у Східній Азії [5].

ОНК має бути націлений на формування та реалізацію регіональної інноваційної стратегії "smart specialization" на основі ідеї чотирьох "С": вибір (choices), конкурентна перевага (competitive advantage), критична маса (critical mass), спільне лідерство (collaborative leadership). Відповідно до рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) цей підхід передбачає "об'єднання промислової, освітньої й інноваційної політики в регіонах з метою визначення та вибору обмеженої кількості пріоритетних проектів, заснованих на знаннях, для подальших інвестицій" [6].

Підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки на основі переваг, що створюються в результаті функціонування кластерів, зумовило широке застосування інструментів кластерної політики в контексті заходів з активізації інноваційних процесів у багатьох країнах світу. До кінця 2000-х рр. національні програми з розвитку кластерів здійснювалися у 26 державах – членах Європейського Союзу. На сьогодні цілеспрямована підтримка територіальних кластерів у рамках державної кластерної політики здійснюється в Австралії, Бразилії, Великобританії, Німеччині, Індії, Іспанії, Італії, Канаді, Малайзії, Норвегії, Республіці Корея, Сінгапурі, Словенії, США, Фінляндії, Франції, Швеції, Японії та інших країнах [7].

Феномен кластера як апробованої моделі підвищення конкурентоспроможності економіки в різних країнах вперше був концептуально обґрунтований основоположником кластерної теорії професором Гарвардської школи бізнесу Майклом Портером. За його визначенням, кластер – це група географічно по-сусідськи взаємопов'язаних компаній (постачальників, виробників та ін.) і пов'язаних з ними організацій (освітніх закладів, органів державного управління, інфраструктурних компаній), що діють у певній сфері і взаємодоповнюють одна одну [8].

Стосовно кластерів у системі освіти – класичне визначення може бути представлено таким чином: "освітній кластер – це, з одного боку, сукупність взаємопов'язаних установ професійної освіти, об'єднаних за галузевою ознакою і партнерськими відносинами з підприємствами галузі; з іншого – система навчання, взаємонавчання та інструментів самонавчання в інноваційному ланцюжку наука – технології – бізнес, заснована переважно на горизонтальних зв'язках усередині ланцюжка" [9].

Створення освітньо-наукових кластерів повинно мати своєю метою як реалізацію основних функцій освіти (навчання, дослідження і т. п.), так і всебічний розвиток таких напрямів діяльності, як інновації, комерціалізація, підприємництво. Необхідність вирішення завдань забезпечення інноваційного розвитку регіонів і національної економіки в цілому обумовлює і поява категорії інноваційного кластера як форми об'єднання установ освіти, науки і регіональних підприємств з метою спільного розвитку та продукування інновацій.

Ідея освітніх кластерів уже опрацьовується у вітчизняній науці. Так, А. Н. Старева дає таке визначення освітнього кластера: "Інноваційний соціокультурний освітній кластер – це добровільне об'єднання географічно близьких взаємодіючих суб'єктів господарювання: освітніх установ, органів влади, банківського, приватного сектору, інноваційних підприємств (організацій), об'єктів інфраструктури, які характеризуються виробництвом конкурентоспроможних освітніх, культурних, соціальних послуг, наявністю погодженої стратегії розвитку, спрямованої на реалізацію інтересів кожного з учасників і територій локалізації кластера, на якій він знаходиться" [10]. Виділяє поняття інноваційного кластера З. В. Герасимчук як "систему тісних зв'язків між науковими та освітніми установами, владою, додатковими інституціями, яка включає в себе весь інноваційний ланцюжок від виникнення наукової ідеї до її безпосереднього впровадження, з метою забезпечення економіки знань" [11]. Доводить необхідність використання кластерного підходу в освіті і В. І. Куценко: "кластер в освіті можна визначити як систему взаємопов'язаних закладів освіти, освітніх організацій, значущість яких, як цілісного, перевищує суму складових частин" [12].

В Україні з'являються ентузіасти, готові розвивати й реалізовувати у практичній площині ідею кластерів для проведення економічних реформ. Наприклад, професор А. М. Стельмащук є організатором міжнародного

інноваційного кластера "Конкурентоспроможність", який "ініціює для впровадження в регіонах України освітні, наукові та технологічні інноваційно-інвестиційні проекти, реалізація яких базується на співпраці наукових, освітніх, виробничих установ та органів місцевого самоврядування" [13]. Ужгородський національний університет з 2015 р. починає реалізацію власного проекту "Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейський освітній і науковий простір" з метою використання досвіду зарубіжних вишів, насамперед, у комерціалізації та розробці власних механізмів співпраці університету й бізнесу.

Вітчизняна система вищої освіти має потужний потенціал та всі передумови для створення і розвитку власної моделі освітньо-наукового кластера, в якому його учасники могли б працювати та взаємодіяти так, як не могли б робити це окремо. На нашу думку, ОНК повинен у першу чергу стимулювати економічний розвиток, а не економічне зростання (збільшення виробництва і споживання одних і тих самих товарів і послуг). ОНК має прагнути з вигодою реалізувати всі інновації, незалежно від їх джерела (університету, комунального або приватного підприємства регіону). Тільки на основі інновацій можливо активне залучення інвестицій, у тому числі й іноземного капіталу в регіони. Освітньо-науковий кластер дозволяє органічно поєднати сукупність усіх освітніх і наукових закладів, підприємств за певними принципами (регіональним, галузевим, програмно-цільовим і т. п.) та забезпечити їх ефективну взаємодію з метою досягнення цілей формування конкурентоспроможної регіональної та національної економік.

Організаційна структура ОНК складається із внутрішнього й зовнішнього середовища. Внутрішнє середовище формується об'єднанням зусиль усіх регіональних вишів і науково-дослідних структур. Аналіз існуючих проектів, особливо в Російській Федерації, показує, що для успішної роботи кластера необхідно визначити "ядро" проекту, навколо якого створюється "пояс" існуючих у регіоні вишів. Основою регіональної економічної політики має стати переконання, що нові знання та інновації повинні поширюватися в економіці у вигляді зростаючих прибутків і зарплат, а також збільшення бази для оподаткування. Створення ОНК може стати кроком забезпечення реальної взаємодії освіти, науки та бізнесу, що, власне і є ключовою проблемою будь-якої національної економіки [14].

Розглянемо стартові умови та можливості створення освітньо-наукового кластера на Черкащині. Ключовою Стратегією даного проекту має бути розвиток "людського капіталу" Черкаської області. На нашу думку, на початковому етапі створення ОНК "Черкащина XXI" таким "ядром" має стати Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, який за майже столітню діяльність накопичив значний "людський капітал". У новій організаційній структурі всі інші суб'єкти внутрішнього середовища ОНК зберігають свою автономію, виступаючи не структурними підрозділами вищезазначеного університету, а як самостійні вищі навчальні заклади. Відповідно в оргкомітеті ОНК мають бути представники всіх навчальних закладів післясереднього рівня, наукових установ, органів державного управління (державних та районних адміністрацій), бізнесу, громадських організацій тощо.

Водночас, на рівень ОНК виносяться питання: устанавлення ключових пріоритетів розвитку освітньо-наукової сфери регіону (галузевих, інноваційних, кадрових, соціальних тощо); визначення обсягів та структури спеціальностей підготовки виходячи з потреб регіону (загальних для всього регіону та рекомендованих для конкретних навчальних закладів); визначення ме-

ханізмів взаємодії між суб'єктами ОНК (не формальних, а дієвих); інформаційно-аналітичне і прогностичне забезпечення функціонування освітньо-наукової сфери регіону (аналітичні дослідження тенденцій розвитку всіх ланок освіти, демографічних тенденцій, економічного розвитку, прогнозування майбутніх тенденцій розвитку освіти в регіоні тощо).

Вища і спеціалізована професійна (освітньо-кваліфікаційний рівень – молодший спеціаліст) освіта Черкаського регіону представлена 31 навчальним закладом, серед яких 2 училища, 4 технікуми, 17 коледжів, 3 інститути, 4 державних і один приватний університети. Крім цього, освітню діяльність в області здійснюють окремі структурні підрозділи шести університетів міст Києва, Білої Церкви, Харкова, Одеси, Полтави.

У вишах Черкащини освіту здобувають 44600 молодих людей, у тому числі 29,1 тис. в університетах та інститутах. За рахунок державного бюджету навчається приблизно 21 600 студентів або 48,4 %. Із 2008 р. зменшення студентського контингенту становить: в абсолютних показниках – 27 %, а в розрахунку на 10 тис. населення Черкащини – 24 %. На 1 вересня 2014 кількість студентів у розрахунку на 10 тис. населення становить 339 осіб, у т.ч. 230 – денної форми навчання.

У 2014 р. на початковий цикл навчання прийнято понад 8 тис. осіб. На місця, що фінансуються з державного бюджету, зараховано 5 100 студентів або 63 %. Для здобуття освітньо-кваліфікаційних рівнів "Спеціаліст", "Магістр" зараховано відповідно 3,9 і 2 тис. молодих людей, із них на місця, що фінансуються з державного бюджету, – відповідно 56,3 і 43,3 %.

Існує цілий ряд зовнішніх несприятливих чинників для розвитку вищої професійної освіти в регіоні. Перш за все, це відплив найталановитішої молоді. Кращі випускники черкаських шкіл є абітурієнтами-донорами університетів Києва, оскільки в столичні заклади поступають черкащани з високими результатами незалежного оцінювання знань (таких приблизно 23 %). Необхідно звернути увагу і на зростаючу кількість учнів випускних класів, які бажають отримати вищу освіту в європейських університетах, особливо в Польщі. Це вже проблема, яка в майбутньому може істотно вплинути на регіональний ринок праці та довгострокову стратегію розвитку Черкаської області.

Зі 115 спеціальностей, що є в інститутах та університетах області, 89 є такими, за якими ведеться підготовка виключно в одному з них. Це означає, що не так багато спеціальностей є спільними для різних навчальних закладів і тому простіше здійснити раціоналізацію структури підготовки фахівців у регіоні. Така раціоналізація є вкрай необхідною для того, щоб оптимізувати всі вертикальні (узгодженість всіх рівнів підготовки за обсягами та структурою) та горизонтальні (місце кожного закладу) зв'язки в системі підготовки кваліфікованих кадрів для регіональної економіки. Зазначимо, що органи державного управління обласного й районного рівнів опікуються переважно проблемами дошкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти. Натомість дуже важливим є реалізація комплексного підходу до вирішення всіх проблем регіональної освіти, що дозволить формат такого утворення, як ОНК.

Наступною серйозною проблемою регіональної освіти виступає використання кадрового потенціалу системи освіти. У ВНЗ I-IV рівнів акредитації працювало 1800 педагогічних і 1700 науково-педагогічних працівників, із них 2,4 тис. – штатних працівників закладів. Серед них: 166 докторів і 940 кандидатів наук, 416 доцентів та 113 професорів [15]. Зменшення студентського контингенту, що прогнозується в найближчі роки,

загострює проблему працевлаштування самої елітної, висококваліфікованої частини кадрового потенціалу області. Це питання потребує поглибленого вивчення та продуманих дій не тільки з точки зору вирішення соціальних проблем викладачів і науковців, а й з точки зору максимального використання їх потенціалу для зміцнення та підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки на основі розвитку освіти і науки.

У цьому контексті не можна не відмітити і важливість нових підходів у кадровій політиці щодо керівного складу навчальних закладів. Очевидною в сучасних умовах стає необхідність пошуку керівників нового типу, здатних діяти в сучасних координатах, мислити не категоріями особистої чи політичної лояльності, а поняттями і категоріями інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності свого навчального закладу в єдиній системі національної освіти.

Висновки. Посилення невизначеності та нестабільності сучасного зовнішнього середовища функціонування системи вищої освіти і науки потребує нових підходів до її управління та організації. Формування такого напрямку, як освітній ризик-менеджмент є нагальною необхідністю в контексті посилення потужності, стійкості та здатності системи освіти протистояти численним зовнішнім та внутрішнім викликам. Одним із дієвих механізмів у цьому напрямі, уже апробованим у світовій практиці, може стати застосування кластерного підходу, причому не тільки як інструменту наукового аналізу.

Створення кластерів виступає реальною можливістю змінити підходи до управління та організації освітньо-наукової діяльності, посилюючи її потенціал на галузевому та регіональному рівнях з метою забезпечення розвитку вітчизняної економіки й освіти. Реалізація ідеї регіонального освітньо-наукового кластера дозволяє посилити синергетичну єдність навчальних закладів, наукових установ та підприємництва, націлити їх функціонування на вирішення спільних цілей розвитку регіону. Усі ризики і проблеми, з якими стикаються окремі навчальні заклади, виносяться на більш високий, а саме – регіональний рівень. За рахунок укрупнення система зміцнюється, посилюються її потужності, у тому числі й у реагуванні на сучасні ризики.

Дискусія. Актуальною потребою сучасної економічної науки виступає подальша розробка механізмів та інструментарію управління ризиками в системі освіти. Одним із дієвих шляхів є створення нових більш потужних організаційних структур, в якості яких можуть виступати освітньо-наукові кластери. Не дивлячись на популярність кластерного підходу в наукових дослідженнях, актуальною проблемою залишається продумане застосування цієї ідеї в сучасній вітчизняній економіці. Ще залишають великий простір для наукових досліджень та подальших дискусій проблеми пошуку дієвих механізмів взаємодії суб'єктів ОНК, посилення їх впливу на досягнення стратегічних цілей регіонального розвитку тощо.

Список використаних джерел

1. Балабанов І.Т. Риск-менеджмент / І. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
2. Закон України "Про вищу освіту" [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Стратегія реформування вищої освіти до 2020 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/img/zstored>.
4. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку / Й. А. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – С. 140.
5. Райнерт Э. С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / пер. с англ. Н. Автономовой; под ред. В. Автономова; Нац. исслед. ун-т "Высшая школа экономики". – 2-е изд. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. – С. 145-146.
6. Smart specialisation. Innovation in science, technology and industry : OECD [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/inno/smartspecialisation.htm>.

7. Пилотные инновационные территориальные кластеры в Российской Федерации / под ред. Л. М. Гохберга, А. Е. Шадрина. – М.: НИУ "Высшая школа экономики", 2013. – С. 10.
8. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; пер. с англ. – М.: Международные отношения, 1993. – С. 356.
9. Смирнов А. В. Образовательные кластеры и инновационное обучение в вузе: монография / А. В. Смирнов. – Казань: РИЦ "Школа", 2010. – С. 102.
10. Старева А. М. Регіональний соціокультурний освітній кластер як організаційна умова вирішення проблеми оптимізації навчальних закладів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vipysku/17/statti/stareva.htm
11. Герасимчук З. В. Принципи формування інноваційних кластерів в умовах транскордонного співробітництва регіонів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eep.org.ua/files.

12. Куценко В. І. Кластеризація в контексті формування людиноорієнтованої парадигми розвитку освіти. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.tme.edu.ua/docs/2/09kutope.pdf.

13. Стельмашук А. М. Про кластер [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.stelmaschuk.info.home.html>.

14. Ицковиц Г. Тройная спираль: Университеты – предприятия – государство. Инновации в действии: моногр. / Г. Ицковиц; пер. с англ. / под ред. А. Ф. Уварова. – Томск: изд-во Томск. гос. ун-та систем упр. и радиоэлектроники, 2010. – 237 с.

15. Департамент освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://guon.at.ua/index/vishha/0-13>.

Надійшла до редколегії 30.03.15

И. Каленюк, д-р экон. наук, проф.

Институт демографии и социальных исследований имени М.В. Птухи НАН Украины, Киев, Украина,

О. Куклин, д-р экон. наук, проф.

Черкасский государственный бизнес-колледж, Черкассы

РИСК-МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

Обобщены современные научные подходы к пониманию сущности и проявлений рисков в сфере высшего образования. Обоснована необходимость формирования образовательного риск-менеджмента. Раскрыта актуальность и сущность создания образовательно-научных кластеров в системе образовательного риск-менеджмента. Проанализированы условия создания регионального образовательно-научного кластера в Украине.

Ключевые слова: образовательные риски; глобализация; университеты; образовательно-научные кластеры; образовательный риск-менеджмент.

I. Kaleniuk, Doctor of Sciences (Economics), Professor

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine,

O. Kuklin, Doctor of Sciences (Economics), Professor

Cherkasy State Business-College, Cherkasy, Ukraine

RISK MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION UKRAINE

In the article the relevance of educational risk-management has been revealed. On the basis of the analysis of the wide range of political, economic, global, demographic, technological and other risks it has been proved the necessity of educational risk-management on different levels in education: microlevel, regional level, mesolevel, macrolevel and metalevel. The peculiarities of educational risks connected not only with direct economic losses but with strategic losses have been disclosed. The essence of the educational and research clusters as one of the possible forms of educational activity development has been revealed in detail. The educational and research clusters have been proved to enable to reduce the acuteness of modern problems and possible risks and to intensify the system by means of providing synergetic unity of all components. Within the educational and research clusters educational establishments strengthen their ability to perform their functions, provide high efficiency and competitiveness of the educational system in its close interaction with business and economy. It has been suggested the general concept of creation of the educational and research cluster in Cherkasy region.

Keywords: educational risks; globalization; universities; educational and research clusters; educational risk- management.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 5(170): 28-34

УДК 658:005(075.8)

JEL 032

DOI: dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/170-5/5

О. Мірошніченко, канд. екон. наук, доц.,

К. Кривко, економіст

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РЕСУРСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ

Розглянуто сучасні напрями розвитку ресурсної концепції управління підприємством. Охарактеризовано особливості використання концепції управління знаннями, концепції відкритих інновацій та ресурсної теорії системної організації економіки для формування довгострокових конкурентних переваг підприємства.

Ключові слова: знання; відкриті інновації; компетенції; ресурси; ресурсна концепція.

Вступ. Становлення та розвиток ресурсної концепції управління підприємством обумовлені посиленням важливості використання знань та інформації як важливих ресурсів при управлінні компанією. На сучасному етапі розвитку постіндустріального суспільства формування стійких конкурентних переваг потребує створення нових, унікальних комбінацій ресурсів та їх сучасних похідних (компетенцій, організаційних здатностей, рутин). Ресурсна концепція управління підприємством обґрунтовує джерела формування довгострокових конкурентних переваг у контексті динамічного ринкового середовища. Під впливом ринкової трансформації відбувається еволюція ресурсної концепції та розвиток її сучасних напрямів, які обґрунтовують нові джерела стійких конкурентних переваг.

Розвиток економіки знань, посилення ролі інформації, поява нових видів ресурсів та їх похідних обумов-

люють необхідність розгляду ресурсної концепції управління підприємством. На сьогодні формування довгострокових конкурентних переваг неможливе без використання таких ресурсних похідних, як компетенції, організаційні здатності та рутини. Визначення їхнього змісту та ролі у теорії управління підприємством є основою розвитку нових напрямів ресурсної концепції, що обумовлює необхідність подальших досліджень та наукових розробок у цій сфері.

Мета статті – розглянути сучасні напрями розвитку ресурсної концепції управління підприємством, зокрема концепцію управління знаннями, концепцію відкритих інновацій та ресурсну теорію системної організації економіки, визначити їх переваги й недоліки, особливості застосування для формування довгострокових конкурентних переваг підприємства.